

27/7

10

Demokratin: FULLÄNDNING ELLER FÖRFALL

DEBATTEN kring demokratin under de senaste årtiondena har fått sin inriktning och sin färg av diktatureernas uppkomst, av risken och oron för diktatur. En demokratisk framgång har därför främst blivit mätt från stabilitetens, trygghetens synpunkt: en lyckad demokrati har varit en regim som inte skakas av alltför svåra motsättningar, som inte hotas av nazism, fascism och kommunism. Det är försvarspositionen, osäkerheten om själva folkstyrelsens fortvaro som präglat attityd och diskussion. Men vilka faror och svagheter uppstår inom den stadgade, utjämnade, allmänt omfattade och till synes fulländade demokratin? Den saken har man av naturliga och goda skäl inte tänkt så mycket på.

Förra hösten hade jag ett minnesvärt samtal med några amerikanska statsvetenskapsmän. En av dem hör till eliten av USA:s sociologer; en annan har nyligen fullbordat en lysande undersökning över den kanadensiska provinsen Saskatchewan — den enda socialiststyrda staten i Nordamerika; en tredje höll på att avsluta ett arbete om den norska demokratin. Vi kunde alla genom kunskaper och erfarenhet med en viss sakkännedom tala om den lyckade folkstyrelsen. Likheten i vår uppfattning, grundad på studier inom högst skilda arbetsfält, var slående. Problemställningen var, enkelt uttryckt: blir

Herbert Tingsten behandlar i en serie på tre artiklar, av vilka den första publiceras i dag, problemet om stabilitet och vitalitet i den "lyckade" demokratin. Efter denna serie följer inlägg av statsvetenskapsmän med olika politisk orientering.

inte vad som allmänt anses vara en framgångsrik demokrati ett slags förbrukning av de demokratiska idéerna, en inledning till ett förfall; vad kan i så fall göras för att hejda denna utveckling, för att förena stabilitet och vitalitet?

Bland de många motiv som varit väsentliga i den stora demokratiseringsprocessen är det i detta sammanhang endast nödvändigt att stanna vid två. Demokratin — styrelsen genom allmän rösträtt under politisk frihet — skulle göra det möjligt för skilda intressen och samhällsgrupper att hävda sina krav inom staten; i första rummet skulle härigenom de fattiga, eftersatta socialgruppernas läge förbättras; resultatet skulle bli utjämning och samhällelig harmoni. Det är uppenbart att den framgångsrika demokratin i det stora hela infriat dessa förhoppningar. Man kan diskutera om vissa åtgärder varit för långtgående, om vilka reformer som återstår att genomföra, men man kan knappast bestrida att en väldig omdaning, godtagen av nästan alla, ägt rum i demokratisk regi, med ett minimum av konflikter och kvarblivande illvilja. De stora förändringarna, framför allt ekonomiskt-sociala, har möjliggjorts genom att de materiella intressena trätt i förgrunden; därmed har också följt att den partipolitiska uppdelningen i huvudsak kommit att bestämmas av dessa intressen — varmed naturligtvis inte är sagt att intressena alltid varit "välförstådda" eller att uppdelningen från denna synpunkt alltid varit rationell.

Men ett helt annat motiv för demokratin framträder lika starkt i den debatt som nu pågått i nära två hundra år. Det är, om man så vill, ett romantiskt, idealistiskt motiv. Deltagandet i statsstyrel-

sen, om också blott genom avgivandet av en röst vart fjärde år, skall bli en stimulans för medborgarna; deras tankar skall inriktas på stora, gemensamma och principiella problem; den enskildes liv och personlighet skall bli rikare och lyckligare i en mera andlig mening, genom frigörelse från det privata, småskurna och egoistiska. Ofta möter den tanken i naiv optimism: demokratin betraktas som en ofantlig folkhögskola, som producerar ivriga, kunniga, hetsigt diskuterande och ändå toleranta idealister, och bindningen, den till en viss grad självfallna bindningen vid ekonomiska intressen blir helt förbisedd. Och dock är denna idealistiska motivering ett centralt, ett nödvändigt led i processen, den har givit glöd och kraft åt demokrater från Rousseau och Jefferson till Branting och Staaff.

En tendens till motsättning mellan de båda motiv som här re-

dovisats är påtaglig. Striden mellan ekonomiskt-sociala intressen förutsätter att medborgarna handlar som kloka egoister, inte av några slags från den privata situationen frigjorda ideella motiv. Den harmoni som eftersträvas måste leda till begränsning av konflikterna, och därmed också av passionen och debatten, till en stillhet som är långt från folkhögskolans och studentens storsvulna dispyter. Frågan är hur långt de båda motiven låter sig förenas, om vi nu fortfarande vill förena dem.

Den utveckling som ägt rum i Sverige under de senaste årtiondena är representativ för en rad demokratier, även om den sannolikt är mera markerad och har nått längre än på andra håll. Vid tiden närmast före och under demokratin genombrott spelade de principiella problemen en central roll; ställningstagandet var, eller kunde i varje fall tros vara, betingat av sådana allmänna, med den enskildes intressen åtminstone inte uppenbart och direkt sammanknutna värderingar som vi betecknar som ideella. Själva demokratiseringsprocessen erbjöd ett antal sekundära frågor av denna art: kvinnorösträtt, monarki eller republik, en eller två kamrar. Kyrka och religion stod på dagordningen, försvarade och angripna med argumentation i stor stil. Nykterhetsfrågan var inte en fråga om specialiteter i lagstiftningen, utan ett kollektivt moraliskt problem: var allmänt rusdrycksförbud det enda konsekventa medlet att bota det onda, eller stod ett sådant förbud i strid mot naturlig medborgerlig frihet? I försvarsfrågan stred man inte — eller rättare inte bara — om tio, elva eller tolv månaders värnplikt, utan om värdet av eller rättsfärdigheten i ett försvar; själva den nationella samhörigheten var problematisk. På arbetsplatserna liksom i representationen var strejkrätt och föreningsfrihet ännu omstridda frågor, som man bedömde utifrån principiella resonemang.

Resonemang

Även de frågor som mera omedelbart och påtagligt gällde samhällsgruppernas ekonomiska intressen diskuterades som principfrågor, med så allmänna och allmänt tillgängliga argument att man kan tala om en idéstrid. Hade staten rätt att bestämma arbetsvillkoren för vuxet folk — den första motionen om åtta timmars arbetsdag behandlades i första kammaren nära nog som ett utslag av galenskap. Hade staten rätt att genom beskattning åstadkomma en social utjämning? Var arbetslöshet något som kunde avväjas eller bemästras eller en kris som måste övervinnas genom naturens egna krafter? Skulle näringslivet vara "fritt" — orden planhushållning, ramhushållning osv. var inte uppfunna — eller skulle det socialiseras?

Den stora förändring som ägt rum kan schematiskt kännetecknas i några få ord. De principiella stridsfrågorna vid sidan av ekonomin har blivit nästan helt undanskymda. I de ekonomiska frågorna har striden mellan åskådningar till stor del förbytts i strider kring konkreta och tekniska detaljer, där konjunkturläget är utgångspunkt och motsättningarna uppstår från fall till fall. Parollerna konservatism, liberalism och socialism säger oändligt mycket mindre än förr om inställningen till de politiska problemen.

Denna utveckling, som i så mycket är tilltalande, kan förklaras efter skilda linjer. En del extremer och tokerier har med erfarenhetens och det sunda förnufts hjälp diskrediterats — både de nazistiska och de kommunistiska exemplen har här genom sina avskräckande egenskaper varit till gagn. De spekulativa och metafysiska föreställningar som gör åsiktskillnaderna absoluta har på samma sätt förlorat sin kraft. Institutioner som förut eggade till opposition genom sin makt har försvagats och därmed blivit oförargliga: monarkin framstår som en dekorativ samlingspunkt, med publicitet som huvudfunktion, kyrkan har mist sin förmyndarställning gentemot undervisningen. Demokratien har på skilda områden genomfört kompromisser som utan att entusiasmera någon godtagits av alla. Ekonomiskt-socialt har ideologiskt och sakligt en utjämning ägt rum, vars resultat nära nog är värdegemenskap på de väsentliga punkterna. Utrymmet för brytningar och åskådningar har över hela linjen smultit samman.

Att dessa naturliga konsekvenser av demokratins framgång så klart framträder i Sverige sammanhänger tydligen med den nästan totala nationella och religiösa homogeniteten. Vi har inga minoritetsproblem. I Amerika är negerfrågan — bland åtskilliga andra frågor — inte bara ett mörkt inslag i en ljus bild, utan också en källa till ideologier, passion och idealism. I Belgien, Holland och Schweiz finns nationella och (eller) religiösa skiljelinjer; till och med Norge har i miniatyr genom sin språkfråga ett inslag av samma oroande och uppriskande art. Hos oss

finns ingenting liknande; nationella särgrupper saknas helt, de religiösa är små och fridsamma, och aktiv tro anses i vårt exceptionellt sekulariserade samhälle nästan lika egenartad som aktiv ateism.

HERBERT TINGSTEN

Stevenson om utrikespolitiken

"Det blir valkampanj i år i Amerika, och vi måste vänta oss en överdriven förenkling av frågorna och stridiga råd för deras lösning. Även ansvarsfulla personer kommer att gå till ytterligheter i strävandet att vinna röster. De kommer att utnyttja varje missnöje, varje fördom, varje lättrogenhet även då det gäller den dödligt allvarliga utrikespolitiken. Kommer vi att utgå från kampanjens prövningar mera medvetna om de verkliga orsakerna till våra svårigheter och betydelsen av de värden som står på spel? Eller mindre medvetna? Kommer vi att bli bättre förberedda för att med kraft gripa oss an med det arbete som måste uträttas? Eller tvärtom? Det är de centrala frågor som valen skall ge det definitiva svaret på."

Dessa satser i en nyligen publicerad uppsats i Foreign Affairs av den demokratiska presidentkandidaten Adlai Stevenson ställer det för världen viktigaste problemet vid det amerikanska valet. En positiv, optimistisk inställning till de framställda frågorna är naturligare nu än när uppsatsen skrevs. Det beror på att medtavlarna vid valet blir artikel-författaren själv och general Eisenhower. Också de båda kan väntas i någon mån skatta åt de schematiseringar och de värdjanden till olusten och okunigheten som enligt Stevenson är ofrånkomliga vid en valstrid. Men man kan utgå från att de lektioner i utrikespolitik som kommer att ingå i kampanjen, åtminstone från de ledande konkurrenternas sida, hålles på ett högt plan.

En av garantierna härför är den citerade uppsatsen. Den klarlägger med oöverträfflig skärpa de motiv som lett den amerikanska regeringen vid dess aktion i Korea och därmed också centrala motiv i den utrikespolitik som förts under de senaste åren.

Stevenson erinrar om att beslutet att försvara Sydkorea mot det kommunistiska angreppet stöddes av Förenta nationernas säkerhetsråd och var ett uttryck för de principer som FN bygger på — även om på grund av en säregen situation det blott i detta fall varit möjligt att undgå ryssarnas vanliga veto. Den amerikanska regeringen och den amerikanska kongressen var eniga; blott en enda medlem av representanhuset — den seder-

mera utslagne Marcantonio från New York — uttalade sig mot FN:s och USA:s aktion. Den kritik mot Koreapolitiken som sedermera framkommit inom och utom Amerika är blind för de fruktansvärda konsekvenser som en vägran att hjälpa de angripna med all säkerhet skulle ha fått. I alla fria stater hade en sådan vägran givit intrycket att USA inte var redo att med makt motstå kommunistiska angrepp, och överallt skulle man, liksom inför Hitlers första aggressioner, ha ansett undfallenhet och eftergifter ofrånkomliga. "München skulle ha följt på München." Att organisera en gemensam försvarsfront hade inte längre blivit möjligt. Atlantpakten och andra nyss utformade försvarssystem hade försvagats eller brutit samman. Till slut skulle USA kanske i desperation ha tillgripit ett allmänt krig "då vår moraliska, politiska och strategiska position försämrats på ett katastrofalt sätt".

De positiva resultaten av Koreaaktionen förbises ofta, men de är i själva verket betydande, skriver Stevenson. Den amerikanska upprustning som är grundvillkoret för demokratiernas försvar kom genom kriget i Korea i gång på allvar — därigenom blir det möjligt att stå emot nya angrepp och likaså att ta djärvare diplomatiska initiativ. Även i Västeuropa stärktes inte bara den moraliska försvarsberedskapen, utan också det gemensamma militära försvaret. Ryssland fick klart för sig att ett fortskridande på erövringens väg var farligt; de ryska ledarna märkte att de räknat fel och måste för framtiden räkna med faran av kalkyler byggda på tron att den fria världen är svag och defaitistisk. Trots alla svårigheter och slitningar blev det tydligt att de hotade staterna kunde samverka, att den kollektiva säkerhetens linje var en utväg; "medan Korea inte definitivt visade att kollektiv säkerhet kan nås, hindrade det Ryssland från att bevisa att kollektiv säkerhet inte kan nås". Freden med Japan och